

Slezskoostravský hrad

Historie hradu

Hrad vznikl asi ve 2. polovině 13. století jako zeměpanská pevnost na hranici mezi těšínským knížectvím v rukou Piastovců a Moravou, reprezentovanou v této lokalitě olomouckým biskupstvím jako vrchností. Důvodem stavby byla jednak ochrana zemské stezky, která vedla z Opavy přes Hlučín do Těšína a do Krakova, a jednak ochrana hranice polského státu, kterou tehdy tvořila řeka Ostravice. O významu stavby svědčí i mohutné hradby, které byly 4 metry vysoké a 2,4 metru silné.

První písemná zmínka o hradu pochází z 2. srpna 1297, kdy zde olomoucký biskup Dětřich z Hradce uzavřel za přítomnosti opolského knížete Boleslava s těšínským knížetem Měškem dohodu o polsko-moravské hranici. Bylo ujednáno, že obě strany postaví na svých březích Ostravice hraničníky, které budou určovat hranici i do budoucna, v případě změny toku řeky. Jednání se zúčastnil také tehdejší kastelán Herman Speher.

Další významná písemná zpráva pochází z 23. února 1327, kdy těšínský kníže Kazimír odevzdal svoji zemi českému králi Janovi Lucemburskému. Tímto právním aktem bylo Těšínsko trvale připojeno k českému státu a hrad tak ztratil svou funkci pohraniční pevnosti. Od té doby řeka Ostravice také přestala být státní hranicí a stala se hranicí mezi panstvími olomouckého biskupa a těšínského knížete. Postupem času se těšínská knížata o hrad přestala zajímat a kníže Přemysl jej roku 1380 prodal i s dnešními Kunčičkami rodu Tvorkovských.

Krátce po roce 1440 se stal držitelem hradu husitský hejtman Jan Čapek ze Sán, který dosadil na faru ve Slezské Ostravě kněze podobojí. Na konci 15. století vzniklo nejméně třípodlažní palácové jádro hradu.

Roku 1508 získal hrad a celé zdejší panství Jan Sedlnický z Choltic, který jej zakoupil od Václava Hřivnáče. Svůj majetek výhodným sňatkem navíc rozšířil o vsi Heřmanice, Urbice a Záblatí. Členové tohoto významného slezského rodu patřili k předním zemským úředníkům. Proto se hrad stal zakrátko střediskem politického života na Těšínsku.

Během 30. a 40. let 16. století nechal Jan Sedlnický přestavět hrad na renesanční zámek. Přestavba byla realizována za účasti vlášských (z dnešní Itálie pocházejících) zedníků a výtvarníků. Původní hradby byly doplněny o dělovou baštu – v severní části ohradní zdi se dodnes zachovaly střílny.

Jan Sedlnický se zasloužil o hospodářský rozkvět celého panství. V roce 1534 začal se stavbou strouhy, která se táhla od Vratimova přes Kunčice a Kunčičky k dnešnímu Zárubku. Tam ústila do Lučiny. Strouha poháněla místní mlýny, sloužila také pilám a rybníkům a zároveň přispěla k obraně zámku. Blízko zámku byl roku 1555 postaven Jiřím Sedlnickým kostel sv. Jiří, který dnes již nestojí. Roku 1590 zasedal na zámku zemský sněm, jehož jednání přispěla k ukončení sporů o konečném znění textu zemského zřízení pro těšínské knížectví.

Další člen z rodu Sedlnických – Bedřich – panství silně zadlužil. Na konci 16. století se hospodářský úpadek začal projevovat a došlo k rozprodeji jednotlivých vsí panství. Roku 1630 panství zakoupil jiný člen rodu, Bohuslav Sedlnický, který si to mohl dovolit i díky sňatku s finančně zajištěnou Annou Marií, rozenou Wilczkovou.

Ještě za třicetileté války sloužil zámek jako základna pro různá vojska obou válčících stran. Roku 1621 obsadilo hrad neapolské vojsko, které původně povolal císař Ferdinand II. k ochraně Jablunkovského průsmyku. Místo hlídání průsmyku neapolští vojáci vyplenili celou Slezskou Ostravu včetně hradní kaple i kostela. V roce 1626 zde plenilo dánské vojsko generála Mansfelda, ovšem největší škody způsobili zámku Švédové, kteří Slezskou Ostravu okupovali v letech 1642-1649.

V době tureckých vpádů do Evropy v 60. letech 17. století žádali vojenští činitelé slezské úřady, aby obnovily „zámek z kamene budovaný, leč ve švédské válce zničený“, ale záměr modernizovat opevnění nebyl realizován kvůli velkým nákladům.

Roku 1714 přešlo slezskoostravské panství se zámek do dlouhodobého majetku rodu Wilczků (Vlčků) z Dobré Zemice (dnes Dobrá u Frýdku-Místku). Panství zakoupil rakouský vojevůdce a diplomat Jindřich Vilém hrabě Wilczek z Dobré Zemice, známý z bojů proti Turkům. Výhodným sňatkem s hraběnkou Marií Charlottou Saint-Hilaire pak získal panství

Kreuzenstein u Vídně, kde sídlí rod Wilczků dodnes. Wilczkové byli velmi zámožní. Rozšířili panství, ale na zámku nesídlili. Dávali přednost zámkům v Klimkovicích a Kreuzensteinu. Na zámku ve Slezské Ostravě sídlila pouze správa panství.

Válečné události se nevyhnuly zámku ani v 18. století. Roku 1741 zde přezímoval pluk pruského krále Fridricha II. při jedné z operací války o dědictví habsburské.

Roku 1763 bylo ve Slezské Ostravě objeveno uhlí a v roce 1787 zahájil František Josef hrabě Wilczek pravidelnou těžbu. Těžba se brzy projevila poškozením zámeckých budov. Podle dochované zprávy z roku 1804 byl zámek téměř pustý. Roku 1840 došlo k požáru hospodářského dvora, který údajně poničil i zámek. Už v této době byl zámek popisován jako zřícenina s kancelářemi a byty. Místo původního sálu, který se zřítíl v roce 1844, bylo využito pro rozšíření zámeckého pivovaru. Při bourání rytířského sálu bylo údajně objeveno sklepení s kamenným stolem a lavicemi, železnými šípy, meči a dalšími artefakty.

Roku 1872 došlo opět k požáru, po němž pravděpodobně zanikl pivovar.

Wilczkové propůjčili v 70. letech 19. století důlní pole pod zámek společnosti Severní dráha Ferdinandova, která pod zámek začala těžit černé uhlí z Dolu Zárubku. Následky poddolování se projevíly brzy. V lednu 1895 musel okresní soud v Bohumíně provést komisionální prohlídku zámku, při které byly zjištěny příčiny trhlin ve zdivu. Je třeba zmínit, že velký podíl na zničení zámku měl rovněž Jan Nepomuk hrabě Wilczek. V Rakousku byl oslavován jako mecenáš, podporovatel vědy a umění. Rozsáhlý pozemkový majetek a doly z něj učinily nejzámožnějšího šlechtice starého Rakouska. Ve svém rakouském sídle Kreuzenstein soustředil obrovskou sbírku starožitností a odvezl sem i nejvýznamnější předměty a sbírky Slezskoostravského hradu včetně rodinného archivu.

Přes zbledovaný stav došlo ještě v letech 1895-1896 k rozšíření některých obytných a hospodářských budov na severní a jihozápadní straně. To umožnilo majiteli přemístit na hrad ze zámku v Porubě Hospodářské a lesní ředitelství.

Dochovaný plán zámku z roku 1919 ukazuje, že v přízemí zámku bylo celkem 14 pokojů, 7 kuchyní, 2 prádelny a mandlovna, 7 komor, 5 skladů s ledovnou, garáž, alkovna, zámečnická dílna a kovárna, 3 sklepní místnosti a několik kůlen a kurníků. V prvním poschodí 20 pokojů, 4 kuchyně, 7 kanceláří a 3 velké sýpky.

Zámek ale dále nezadržitelně chátral. V roce 1927 byl původní hradní jednopatrový palác v jihozápadní části zámku už pustý a hrozil sesutím.

Roku 1929 zastupitelství Slezské Ostravy zamítlo žádost Severní dráhy Ferdinandovy zbourat nejstarší část zámku. Avšak dle památkového úřadu byla nejvýznamnější, a tak se mělo počkat, dokud nebudou vyčerpána všechna opatření zamezující postupnému rozpadu objektů.

V roce 1930 se ve východní části sesunula stěna v šířce asi pěti metrů. O tři roky později majitelé zámku bez stavebního povolení odstranili krov v jihozápadní části, čímž se urychlil její zánik. V té době byly objeveny také sklepy bývalého pivovaru, které však kvůli trhlinám ve zdech musely být zasypany. Zámek dále chátral a vyliďňoval se. V roce 1934 byly obyvatelné jen tři bytové jednotky. Neobývané prostory se staly útočištěm různých žvlů.

Roku 1940 zasáhla okolí hradu povodeň. Devastaci zámku podpořilo také letecké bombardování Ostravy v roce 1944. Bomby dopadly v těsné blízkosti zámku a narušily jeho zbývající část. Po osvobození v roce 1945 převzal správu zámku a ostatního majetku Wilczků na základě znárodnovacích dekretů stát. Zřícenina zámku byla v majetku Dolu Trojice až do roku 1958, kdy zámek převzal Obvodní národní výbor v Ostravě. Dolování pod zámek pokračovalo až do počátku 60. let 20. století. Hrad v důsledku toho poklesl o 16 metrů. Zřícenina byla zapsána roku 1963 do státního seznamu kulturních nemovitých památek.

V rámci akce Z, začala roku 1979 rekonstrukce. I přes marný boj památkářů se zřícenina měnila v novostavbu. Hrad byl kvůli značnému narušení vzhledu a charakteru roku 1989 vyškrtnut ze seznamu kulturních nemovitých památek. Stavba tak byla zastavena a hrad byl pak opět do seznamu navrácen.

Roku 1998 město Ostrava využilo svého předkupního práva a hrad získalo do svého majetku. Jeho správou byla pověřena společnost Ostravské výstavy. Po nezbytné rekonstrukci byl hrad v roce 2004 otevřen veřejnosti. Do dnešní doby se zachovala pouze zřícenina části hradního paláce, malá část hradebního opevnění a vstupní renesanční brána s věží. Ze zámku se nedochovala žádná stavba.

Od roku 2018 je Slezskoostravský hrad ve správě společnosti Černá louka s.r.o.

Brána s věží

Renesanční věž pochází z 16. století a jde o nejzachovalejší stavbu Slezskoostravského hradu. Nad bránu, která byla vystavěna pro pěší i povozy, byla zasazena kamenná deska s rodovým znakem Sedlnických a letopočtem 1548. Jde o nejstarší dochovaný údaj na území Ostravy psaný arabskými číslicemi. Kopii této desky si mohou návštěvníci prohlédnout v expozici hradních dějin ve sklepení paláce.

Při pohledu na věž zvenčí jsou po stranách patrné úchyty, do kterých byl připevněn padací most, který vedl přes strouhu. Při vstupu do brány se v prostoru po pravé straně nachází pozůstatek původního průchodu pro pěší se střílnou ze 17. století a původní kamennou, tzv. kočičí dlažbou.

Na vnitřní straně brány jsou za přízdívkou, která zbyla po přisazené chodbě, viditelné kamenné prvky pozdně renesanční tesané brány a pokračující rustiky. Torzo honosného kamenného průčelí je jedním z nepočtených dochovaných pozdně renesančních prvků v celé Ostravě. Zaoblené prvky u země měly praktický účel. Jsou tzv. nákolníky, které naváděly kola vozů při průjezdu bránou do pozice dál od zdi, aby se vůz nezaklínil. Při rozšiřování zástavby hradu v pokročilém novověku byla k hradbám přisazena další křídla a nosné prvky v patře překryly pozdně renesanční bránu v přízemí věže. Věž má celkem tři patra a její interiér dnes slouží pro expozice. Věž byla kompletně obnovena při otevření hradu v roce 2004.

Přístavba s galerií a malým sálem

Tato přístavba stojí na místě původního východního křídla, které bylo poškozeno v 1. polovině 20. století. Obvodové zdi přístavby jsou ale kromě oprav destrukce z 30. let 20. století původní, tedy středověké a raně novověké. Obsahují pozdně středověké a renesanční prvky z tesaného kamene. Poloha okenních otvorů na jižní straně (při pohledu zvenčí od řeky Lučiny) ukazuje na situaci polozapuštěných suterénních, dnes nepřístupných prostor. Jižní stěnu hradeb zpevňují 4 opěráky doplněné v 70. letech při opravách hradu. Později byly odstraněny trosky křídla, které byly následně, až na vnější zeď, nahrazeny novostavbou. Přístavba byla dokončena v roce 2004, kdy byla spodní část budovy překryta sedlovou střechou. V podkroví přístavby se nachází hradní galerie. Svým rozsáhlým prostorem nabízí mnohoúčelové využití. Konat se zde mohou různé kulturně-společenské akce jako výstavy, komorní koncerty, přednášky nebo besedy, ale také oslavy nebo rauty. V galerii je i bar s posezením. Galerie je veřejnosti přístupná pouze při konání výstav. Malý sál v přízemí pod galerií je prostorem s posezením a krbem. Zde i v přísáli jsou k vidění fotografie a malby především z 20. století, kdy byl hrad již zříceninou. V malém sále jsou pořádány svatební obřady i hostiny, ale i jiné soukromé či veřejné akce.

Palác

Nejstarší částí hradu je palác, v některých pramenech popisován též jako pevnost. Byl vystavěn na skalním ostrohu pravděpodobně v průběhu 13. století jako samostatná tvrz obehnaná příkopem. V 16. století byl přestavěn na renesanční zámek, kdy byl rozšířen o obytné a hospodářské budovy a zároveň zde byla postavena zámecká kaple a rytířský sál. Ten se dle svědectví zřítíl v 19. století a další destrukce pokračovaly. Na fotografiích v malém sále je patrné, jak moc byl v průběhu času palác poškozen. Částečně se dochovalo pouze obvodové zdivo. Dnes se v paláci, byť ne ve svých původních prostorech, nachází obřadní síň, kaple, expozice erbovny a kovárny, ve sklepení pak expozice zbrojnice, mučírny a historie hradu. Právě místnost s dnešní mučírnou je takřka komplexně zachovalá, a to včetně kamenné, velmi pravděpodobně ještě středověké klenby.

Návštěvníci si mohou hrad i okolí prohlédnout z palácových vyvýšených teras i vyhlídkových plošin. Dnešní vzhled paláce je výsledkem zastřešení dochované části z roku 2004.

Nová přístavba

Vybudování tzv. nové přístavby bylo realizováno v roce 2009 za pouhých 72 dnů. Velký sál v přízemí dnes slouží jako víceúčelový prostor pro konání konferencí, oslav, svateb i dalších společenských setkání. Na stěně uvnitř sálu je umístěna velká dřevorezba zobrazující vývoj a historii hradu. V okenních průzorech je možné vidět erby některých držitelů hradu. Nad sálem byla vybudována terasa se šindelovou střechou, pod kterou je zavěšen dřevěný článkový řetěz o délce 25,15 metru vyřezaný z pouhého jednoho kusu kmene o průměru 105 centimetrů a délce 5,8 metru. Tento řetěz je uznaným českým rekordem.

Nádvoří

První zmínka o hradní studni pochází z 2. poloviny 20. století. Studna ale nebyla nikdy dokončena a voda se na hrad údajně musela vždy dovážet. Toto tvrzení ovšem lze vyvrátit argumentem, že na některých historických fotografiích je v blízkosti studny zachycena pumpa. V severozápadní a jihozápadní části nádvoří jsou patrné obrysy dvou okrouhlých bašt pozdně středověkého fortifikačního prvku. Obě byly zbořeny na začátku 20. století a následně opraveny

či ve svých půdorysných stopách nově vztyčeny. Ve spodní, nejzápadnější části hradu se nachází amfiteátr, který slouží zejména pro pořádání kulturních akcí, nejčastěji koncertů nebo divadelních představení. Má kapacitu až 1000 sedících nebo 1200 stojících návštěvníků.